

TALLOZÁS

Az ellentmondások megoldása a szocialista gazdaságban

(*Probleme economice*, 1970. 4)

A szocializmus politikai gazdaságtanában az ellentmondások tanulmányozását vagy elkerülik, vagy félénken végzik — írja gondolatgazdag cikkének bevezetőjében N. N. Constantinescu professor. Majd hangsúlyozza, hogy a szocialista gazdaságban jelentkező ellentmondás sajátos jellegének tanulmányozása nagy jelentőségű a társadalom fejlődése szempontjából, annál is inkább, mert a dialektika tudatos alkalmazása egyre fontosabb a társadalmi haladás meggyorsításának folyamatában. Lényegükönél fogva a szocializmus gazdasági ellentmondásai nem antagonisták természetűek, következésképpen megvan minden objektív előfeltétele annak, hogy idejében felfedjük és szervezett módon megoldjuk őket az egész társadalom érdekében.

A továbbiakban a szerző rámutat, hogy a szocializmusban a gazdasági ellentmondások hét nagyobb kategóriába sorolhatók. Az első csoportba iktatható a termelőeszközök (a műszaki-anyagi alap) és a munkaerő közötti ellentmondás. Ennek lényege röviden: a termelőeszközök optimális felhasználása feltételezi, hogy megfelelő mennyiségű, szerkezetű és minőségű munkaerő álljon rendelkezésre — és megfordítva. Így a műszaki-anyagi alap elégtelen felhasználása következtében lehetetlenné válik a munkaerő megfelelő értékesítése. Ez megfordítva is érvényes. Az ellentmondás megoldása tehát feltételezi a termelőerők e két oldala közötti összefüggés mind magasabb ívelésű dinamikájának biztosítását. E tekintetben bármilyen eltérés veszteségekkel jár.

Mint hogy a szocializmusban is érvényes az a törvény, hogy a termelőerők gyorsabban fejlődnek, mint a termelési viszonyok, ellentmondások keletkeznek a termelőerők és a termelési viszonyok között. Ezért ez utóbbiak állandó tökéletesítése: tudatos és szervezett módszere az effajta ellentmondások kiküszöbölésének. E tekintetben az időtényező lényeges szerepet

játszik: ugyanis a termelési viszonyok idejében történő összehangolása a termelőerők új szükségleteivel maximális gazdasági előnyöket jelent, a késlekedés viszont károkat okoz a nemzetgazdaságnak.

A szerző a harmadik csoportba sorolja azokat az ellentmondásokat, amelyek a termelőeszközök szocialista tulajdonával kapcsolatosak. Jóllehet a szocializmusban a társadalom tagjai egyenlőek a tulajdonhoz való viszonyban, mégis lényeges különbségek vannak a fizikai és a szellemi munka, az ipari és a mezőgazdasági munka között. E nem antagonisták ellentmondások megszüntetésének objektív útja a termelőerők tervszerű és gyors fejlesztése, az állampolgárok műveltségi, tudományos-műszaki szintjének emelése, a termelőerők ésszerű területi elosztása, hogy gazdasági-technikai szempontból ne legyenek elmaradt zónák. E csoportba tartozik többek között az az ellentmondás is, amely abból adódik, hogy a termelőeszközök a nép tulajdonában vannak, a munkaerő viszont minden dolgozó személyi tulajdona. Ahhoz, hogy a szocialista társadalom reálistan termelhesen, egyésítenie kell az egyéni munkaerőt teljes társadalmi munkaerővé. Mind az egyik, mind a másik vonatkozásban az ellentmondás megszüntetése az ellentétek egyességéből indul ki, és azon alapszik, hogy minden termelőnek alapvető érdeke működésbe hozni a közös tulajdonban levő munkaeszközöket.

Constantinescu tanulmányában még más ellentmondásokra is felhívja a figyelmet. Ilyen például az az ellentmondás, hogy a bért a munka mennyisége és minősége szerinti elosztás törvénye határozza meg, de a javadalmazás el is tér ettől az elvtől. Befejezésül a szerző hangsúlyozza: az ellentmondások a mozgás, a fejlődés forrásai, s áthatják a termelési viszonyok egész rendszerét és a gazdasági törvényeket. A szocializmusban megvan minden objektív feltétel ahhoz, hogy felismerjük, tanulmányozzuk az ellentmondásokat, megelőzzük kieleződésüket, s tervszerűen megoldjuk őket.

Petőfi és Kossuth élő üzenete

(*Kortárs*, 1970. 3.)

Fekete Sándor, a neves irodalomtörténész rendhagyó módon, nem az ünnepek talapzatára emelő tónusában idézi meg az 1848-as forradalom két kiemelkedő alakját. Nem hőst mondunk, a szerző sem a hősi gesztusokról, hanem a Petőfi és Kossuth örökségét jellemző problémákról ír

— ám nem a deheroizálás szándékával, inkább forradalmi realizmusnak nevezhető tárgyilagossággal. „Petőfi és Kossuth nevét száz év alatt sok rossz szándék öltötte magára csalogató cégérül — írja a tanulmány szerzője. — Az a bizonyos örökség gyakran került család kezekbe. De ez a tény nem érv amellet, hogy a jogos örökösök finnyásan lemondjanak legnagyobb értékeikről. Petőfit és Kossuthot nem nélkülözhetjük.“ Kossuth és Petőfi „eszméi nem pusztán illendőségből elsajátítandó tananyagok, hanem java részükben ma is szüntelen önvizsgálatra, elégedetlenségre és küzdelemre intő *élő üzenetek*“.

Fekete Sándor határozottan sikrasszál a közéleti ilhletésű irodalom mellett, az egyoldalúsító nézetek ellen, amelyek arra hivatkoznak, hogy a fejlett nyugati irodalmakban sincs központi szerepe a politikának; Fekete éppen Kossuthra hivatkozva, a *vagy-vagy* híveivel szemben nemzeti jelleg és egyetemesség bonyolultabb viszonyára hívja fel a figyelmet. Ennek érdekében, a tisztázás igényével, történelmi tanulságul idézi meg tehát Petőfit és Kossuthot. „A tétől megcsömörlött bölcsök »huszadik századiságuk« ormainról tovább prédikálják majd leckéiket a forradalmárok »szerepjátszásáról«, a nemzeteszmény »elavulásáról«, a politika és a »magasrendű kultúra« ösz-sze-e-gyez-tet-he-tet-len-sé-gé-ről, de hiába. Az önáltatók, akik azt hitték, a föld sem fogor tovább, ha ők egyszer heverészni akarnak, elképedve fogják tapasztalni, hogy kedvükért nem állt meg a história. Az jövőre szívesen legyintenek azok, akik már kényelmesen berendezkedtek a jelenben. De vannak és lesznek olyanok, akik nem láthatják oly ragyogónak jelenüket, hogy máris lemondjanak a jövőről. Nem elégitik ki őket sem a hitetlen cinikusok, sem a vakhitek hitetlen prédikátorai —, ésszerű eszményt akarnak keresni maguknak. S akkor a múltból előlépnek a nagyok, akiket idő előtt avattak holt bálványá, illetve túl korán esúfoltak avultnak az avulók. És kiderül, hogy van mit mondaniuk a jelen számára.“

Fekete Sándor a tárgy jó ismeretében veszi sorra Petőfi és Kossuth nézeteit néhány sarkalatos kérdésben, mint amilyen például a sajtószabadság, demokrácia, költő és politikus viszonya. A tanulmányíró nem misztifikál, nem tagadja el Kossuth és Petőfi magatartásának hibáit sem — figyelmeztet az örökség nem-folytatandó oldalaira. Az általános tanulságok mellett irodalomtörténetileg is érdekes Petőfi és Kossuth együttes, egymás melletti vagy egymással szembeállított vizsgálata.

A „Frankfurti Iskola“ kritikai újragondolása

(*Rinascita*, 1970. 14.)

A Nyugat-Németországba látogató Mario Spinella beszámol a *Frankfurti Iskoláról* szóló előadásorozatról, amelyet az ugyancsak Frankfurtban székelő *Marxista tudományok és kutatások intézete* kezdeményezett.

A szerző előláróban hangsúlyozza a *Frankfurti Iskola* marxista jellegét. A reifikáció, az ember eldologiasodása, Marx egyik lényeges felfedezése az, amelyet a *Frankfurti Iskola* új vonatkozásokkal, szempontokkal gazdagított. Ez az iskola erős hatással volt a német fiatalokra. Így a német kommunisták szempontjából is különösen fontos és sürgető lenne, írja Spinella, egy differenciált álláspont kialakítása a „kritikai elmélet“tel szemben.

Spinella szerint ez az álláspont egyelőre eléggé merev és elutasító. Josef Schleifstein, az intézet igazgatója bevezetőjében szembeállította a leninizmust a Frankfurti Iskolával, bár elismerte, hogy egy adott — háború utáni — periódusban az utóbbi hozzájárult a kapitalizmus-ellenes kritikai öntudat kialakításához, azoknak a korlátoknak a zéttöréséhez, amelyek megakadályozták a marxista eszmékkel való kapcsolatteremtést.

Spinella bírálja a rendezvényt, mert szerinte az előadások nagy része nem tükrözi kellőképpen a közvetlen társadalmi-kulturális valóságot. „Miért nem hatott és nem hat még ma sem“ — kérdi — Marx közvetlenül, hanem csak a „kritikai elmélet“en keresztül? Az összejevetelen válaszképpen az egyetemisták kispolgári jellegét, valamint a német kommunisták objektív nehézségeit hangsúlyozták. Spinella szerint az első túlságosan könnyű érv, a második pedig azért esik el, mert olyan országokban is megfigyelhető e jelenség, amelyekben erős kommunista mozgalom létezik.

Nem elég kijelenteni, írja Spinella, hogy a kritikai filozófia egy „praxistól távol maradó filozófia“. Még kevésbé meggyőző az az érv, amely szerint a kritikai filozófia álláspontja a gyakorlat kérdésében egy olyan idealista ismeretelmélet következménye lenne, amely elveti a lenini tükrözéseméletet. Walter Jopke még Schleifsteinnél is szigorúbb. Szerinte Adorno és Horkheimer a „kulturális pesszimizmus“, az „elvonat és történelmietlen szemantizmus“ képviselői, az antikommunista manipuláció eszközei.

Erich Hahn már sokkal meggyőzőbben

érvél. Szerinte Habermas, a *Frankfurti Iskola* másik képviselője a történelmet a technikára korlátozza, és tagadja az ideológia szerepét a fejlett kapitalista társadalomban. Ezért elhanyagolja az osztályok szerepét, és a forradalmi változást reformizmussá hígítja. De ez nem utolsósorban azért van így, mert Habermas bizonyos mértékben eltávolodott a *Frankfurti Iskola*tól. Erre éppen a német új baloldal egyik képviselője, Oskar Negts mutatott rá, aki el is vetette Habermas téziseit liberalizmusuk miatt.

Nyilvánvalóan el kell végezni a kritikai filozófia kritikáját, de ennek a bírálóknak árnyaltnak kell lennie. Vitathatatlan tény — állapítja meg Spinella —, hogy ez az iskola a társadalom felépítmenyi elemeit helyezi előtérbe, és nyitva hagyja a termelési viszonyok meghatározó szerepének a kérdését. De az a „felépítmenyi elemzés“, amelyet Adorno, Horkheimer és Marcuse végzett el, kidomborított néhány, a fejlett kapitalista társadalomra jellemző jelenséget. Ezzel Adornóék nemhogy eltávolodtak volna a marxizmustól, hanem éppen Marx kritikai előrelátásait erősítették meg.

„Vajon — teszi fel végül a kérdést Spinella —, ezek a részleges elemzések, ha kiegészítenék és egy forradalmi párt révén dialektikusan meghaladnák őket, nem szolgálhatnának-e egyáltalán nem elhanyagolható fegyverül a német munkássztyál harcában?“

Vendégünk: Németh László

(*Igaz Szó*, 1970. 3.)

Három drámájának, *A két Bolyainak*, a *Papucshósnak* és a *Villámfénynél* címűnek a marosvásárhelyi, sepsiszentgyörgyi, illetve temesvári bemutatója alkalmából hozzánk érkezett írótl szólaltatta meg a marosvásárhelyi folyóirat. Veress Dániel a látogatás állomásait rögzítő útibeszámolója és Illés Jenő hármas színikritikája színezi az *Igaz Szó* Németh László-összeállítását, a szám érdekességét azonban természetesen Németh László tanulmánya jelenti: *Életemről, munkáimról* címen esszéi, szépprózai művei és drámái genezisééről vall itteni olvasóinak.

Írói indulásának, a *Nyugat*-pályázaton való sikeres részvételnek körülményeit tisztázza, a *Horváthné meghal* című novella mellett, sőt azzal szemben az Adyvers keletkezéséről szóló esszét emeli ki, amelyet azonban kitűnő kritikusi, köztük Babits, Schöpflin „merészen eredeti,

de következetességükben is önkényes feltevések“-ként lényegében mellőztek. Mégis, a következő évek a kritikus Németh Lászlót állították előtérbe; ennek a kritika felé fordulásnak lélektani magyarázatául ezt olvashatjuk: „Pályám első hat évében én voltaképpen azt próbáltam, próbálgattam megvalósítani, amit a pályadíj átvétele után a Nyugat szerkesztőjéhez intézett fölsőlegesen őszinte levelemben, programul állítottam fel. Magyarországon még bizonyára sok olyanféle elátkozott tehetség lappang, mint én voltam, hálából ezeket szeretném felkutatni, egy írói lovagrendbe, kerekasztalba összehozni, s a magyarság fölemelésére mozgósítani. Kritikáimban én elsősorban ennek az új nemzedéknek a tagjait kerestem, az előzőnek az eredményeit leltároztam, az idevezető irodalomtörténeti hagyományra vettem egy-egy fénynyalábot, s különálló nagy tanulmányokban s kisebb ismertetésekben a külföldi irodalom sugallatait igyekeztem a mi szárnybontogatásunkhoz kihasználni.“ Ennek a feladatvállalásnak volt az eredménye a *Tanú*, amelyet a szerző ma is élete főművének nevez. Tanulmányírói-kritikusi munkásságát a maga életművének egészében így látja Németh László: „Mindem embernek van egy hivatása, olyan tevékenység, amely szinte üdvösségévé vált; számomra ez az esszéírás volt. Móricz Zsigmond szokta mondani, hogy neki a munka: a regény, a tanulmány az csak afféle szórakozás. Ha nem is fordíthatom meg a mondatot, bizonyos, hogy nekem meg a tanulmány volt az elsődleges munka, a közéletben vállalt szerep; az irodalom pedig a másodlagos, az írói kombinát melléküzeme.“

Szépirodalmi munkásságáról, erről a „melléküzemről“ ugyancsak sok jelentős részletet tudunk meg Németh László műhelyvallomásából — elsősorban a társadalmi és történelmi drámák s a tanulmányok, az életpálya összefüggéseiről.

Komputerek „irodalma“

(*Románia literarä*, 1970. 16.)

A *Programozott esztétika* témáról ez év tavaszán nemzetközi tanácskozást tartottak Darmstadtban (NSZK), amelyen 18 ország tudósai, műkritikusai és művészei egyetlen kérdéssről vitatkoztak: a komputerek „művészeteről“. A *Románia literarä* hasábjain Victor Ernest Maşek *Komputerek „irodalma“* című cikkében a tanácskozás eredményeit vizsgálja a szá-

mítógépek és az irodalmi alkotótevékenység kapcsolata szempontjából.

Bizonyos szókincs és nyelvtani szabályok betáplálásával, irányított programozás alapján szöveget „író” számítógépekkel már több éve kísérleteznek az NSZK-ban és az Egyesült Államokban. 1968-ban a darmstadti Elektronikai Számítóközpontban egy IBM 7090-es komputerbe 1200 szót tápláltak a legszükségesebb nyelvtani szabályokkal együtt, s a gép az előirányzott program szerint a következő verset „szerezte” (megjelent a stuttgarti *Erakte Ästhetik* című folyóiratban):

*Boldog álmok esőznek
A szív megcsókolja a fűszálat
A zöld felkúszik a karcsú szerelmesre.
Távoli és melankolikus a láthatár
A rókák csöndesen alusznak
Az álom simogatja a fenyeket
Képekkel teli álom világot hódít
A báj megfagy ahol ez a csillogás játszik.*

A törékeny pásztor mágiában táncol.

Az eredmény „művészi” jellegéről lehet vitatkozni, össze lehet hasonlítani mai „modern” (pontosabban: ál-modernkedő) költői produktumokkal, s bizonyára akadnak olyanok is, akik a gépnek ítélnék oda a pálmát. De bármint értékeljük is a komputerek által írt „költeményeket”, nem szabad bennük az irodalmi alkotás forradalmasítását, a humán költészet alkonyát látnunk. A számítógép a művészetek területén csupán olyan segédeszköz az alkotónak, amely nagy hasznára lehet különböző variánsok, lehetőségek kiválasztásában. A gép kiválogatja a betáplált esztétikai programnak legmegfelelőbb változatokat, vagyis „művészi” szelekciót végez, amelynek eredményeit a művész felhasználhatja további alkotómunkája építőköveiként. A komputer-művészet tehát nem végcél — állapítja meg a cikk szerzője —, hanem közbeeső fázis, a művészi szép megteremtése felé vezető út egyik állomása.

Az amerikai oktatási rendszerről

(*Esprit*, 1970. 2.)

Civilizációnk átalakulását, amelyet joggal írnak a tudományos-műszaki forradalom számlájára, több, eddig nem is sejtett jelenség kíséri. Napjaink főiskolai oktatásának válságát is így fogják fel egyesek. Bebizonyosodott, hogy az évszázados hagyományokon nyugvó európai egyetem nem képes feladatát teljesíteni

a „posztindusztriális társadalom” emberi és szociális igényeivel szemben. A nemrég életbe lépett francia felsőoktatási reform is e hatalmas ellentmondás felszámolását célozza. Mivel a reform megvalósításában az amerikai oktatási modell vették figyelembe, A. Prost hasznosnak vélte ennek aprólékos bemutatását. Az amerikaiak előnye kétségtelenül az, hogy őket sohasem kötötte valamely tradíció, nyilván, mert ilyen nem is volt. Így oktatási rendszerük könnyen alkalmazkodott az erőteljesen kibontakozó tudományos-műszaki forradalom szakember-igényeihez. Fő előnye a franciákéval szemben, hogy a szelekciót az egész oktatási folyamat *belső* feladatává tette; a vizsga csupán formális befejezésévé vált az oktatási folyamatnak. Az elemi és középiskolában (*junior és senior high school*, ami együttvéve tizenhat év) ez úgy valósul meg, hogy ugyanazon évfolyamon különböző színvonalcsoportok tudatos kialakításával a tanulókat szellemi képességeik maximális kiaknázására serkentik, melőzve — a szerző szerint helytelenül — egy átfogó „normális” színvonal kialakítását. Az oktatási hierarchia következő foka a négyéves *college*, amelynek elvégzésével a diák most már diplomát szerez (Bachelor of Art vagy Bachelor of Science). A *high school* záró vizsgák — mint már említettük — formálisak, mert a vizsga előtt az egyetemre készülő tanuló kénytelen racionálisan felmérni esélyeit, képességeihez mérten, és ennek megfelelően dossziéját beküldi szokás szerint négy *college*-ba. A dossziét, amely az iskola tanáraitól kapott részletes jellemzést és egy kitöltött, országos érvényű tesztet (*American College Test* vagy *Scholastic Aptitude Test*) tartalmaz, tüzetesen elemzik, és ha összeegyeztethetőnek tartják az egyetem színvonalával, a tanulót meghívják hallgatónak. Ezzel megkezdődik a négy évig tartó finoman burkolt, de idegölő konkurrencia. Mindenki megszerzi ugyan a B.A.-t vagy a B.S.-t, de óriási értékkülönbségekkel. A diploma csak igen keveseket jogosít a „doctor” vagy „master” cím megszerzéséhez szükséges újabb három év elvégzésére. Hogy ez az oktatási rendszer mennyire hozzáigazodott a tudományos-műszaki forradalom legváltozatosabb igényeihez, bizonyítja az a hangsúly, amelyet az általános társadalomtudományi-filozófiai ismeretek elsajátítására helyeznek, mielőtt még megkezdénék a szakoktatást. Ezt kiegészíti az egészen új, úgynevezett *Credits-rendszer*. Ezt a lényegében tanácsadói szolgálatot e célra kismélt tanárok és idősebb diákok végzik,

félig-meddig hivatásszerűen, elősegítve a kezdő vagy haladó diák szakmai irányítását. A *Credits*-nek máris óriási érdemei vannak a tudomány és az ipar legújabb ágaiban keletkező szakemberhiány kiküszöbölésében. A szelekció amerikai rendszerének legfiatalabb, de már felkarolt módozata, az ún. *Comunity College*, még helyi jelleggel ugyan, de átmenetet alkot a *high school* és a *college* között, közvetlenebbé téve ugyanakkor az oktatás és az ipar kapcsolatát is. Népszerűségét annak köszönheti, hogy a *high school* gyengébb tanulóit sikerült összegyűjtenie és képességeiknek megfelelően irányítania. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy míg az első év elején három beiratkozó tanulóból kettő akarta tanulmányait egyetemen folytatni, a második év végén már csak egy diák készült egyetemre, a másik kettő mesterséget választott. A. Prost az amerikai oktatási rendszer sikerének titkát rugalmas pedagógiai módszereiben látja, abban, hogy a tömegoktatás igénye mellett sem téveszti szem elől az egyén reális lehetőségeit.

Vertikális városok?

(*Newsweek*, 1970. 9.)

A washingtoni Corcoran Gallery termeiben tavasszal szokatlan kiállítást tekinthettek meg az érdeklődő látogatók: Paolo Soleri torinói származású, jelenleg Amerikában élő építész „vertikális városképét” bemutató maketteket. A kiállításról, a forradalmian új elképzelés lényegéről Douglas Davis írt elemző cikket a *Newsweek* című folyóiratban.

Soleri vakmerő terveihez — saját bevallása szerint — a jövő előrevetülő rémképe adta az indítékot. A holnap Amerikáját (talán már néhány évtized múlva) egyetlen összefüggő város-tenger borítja el az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig, s az ember a természettől, a zöld-területektől elzárva, „urbanus patkányfogóban” kénytelen leélni szürke életét. Ezért van szükség arra, hogy az építészek vízszintes terjeszkedés helyett függőleges irányban keressenek egyre újabb „életteret” a rohamosan gyarapodó emberiség számára. Ilyen megoldások izgatják Solerit, aki a kiállításon bemutatta tervei egy részét. A 3—D *Jersey* elnevezésű terv például háromszáz emeletes mammutházat mutat be, amelyben lakások, hivatalok, műhelyek, parkok, függőkertek, szállodák, színházak és mozik kapnak helyet, az épületben dolgozó és lakó emberek száma pedig eléri az egymilliót!

Soleri „viziója” teljesen elűt hajdani tanítómestere, a világhírű Frank Lloyd Wright horizontális, tág területre kisu-gárzó építészeti elképzeléseitől. Szülővárosát, Torinót elhagyva először Wright irányításával dolgozott a negyvenes évek végén, majd az ötvenes évek közepe táján szakított a hagyományos módszerekkel, és teljesen a „függőleges város” látomása töltötte el. A vázlatok, rajzok, számítások ezreire volt szükség, hogy lassan körvonalazódjék elképzelése: a vízszonylag kis alapterületet elfoglaló, ember—technika—természet egységét létrehozó „város-házak” megteremtése. Támogatói között vannak híres amerikai építészek, valamint olyan neves alapítványok, mint például a Guggenheim s az Egyesült Államok Lakás- és Városfejlesztési Minisztériuma, amely százezer dollárral járult hozzá a Corcoran Galleryben rendezett kiállítás költségeinek fedezéséhez.

Júniusban Soleri és munkatársai megkezdik az *Arcosantinak* nevezett város felépítését az arizonai sivatagban. Mert az építész bizonyítani is akar: nem légvá-rakat épít, hanem a jövőendő évtizedek eszményi városképét alakítja ki. „Ez az egyetlen megoldás — mondotta a kiállításon —, hogy megmeneküljünk a Föld növekvő szennyeződésétől: Jövönk csupán elhatározás és pénz kérdése.” Az álmodó építész bízik abban, hogy a társadalom mindkét előfeltételét megteremti, s vertikális városai nemsokára megjelennek az amerikai kontinensen.

Bukaresti színházakról — kiváló tisztelettel

(*Nagyvilág*, 1970. 4.)

Néhány hónappal ezelőtt a budapesti világirodalmi folyóirat ismertette Henry Popkinnek a *Times*ban megjelent cikkét a budapesti és bukaresti színházi életről, amelyben Bukarestet a világsszínház egyik nagy fővárosának nevezte (elsősorban a Lucia Sturdza Bulandra Színház előadásai s a Teatrul Mic-ben látott Sorescudarab, a *Jónás* alapján). Most a *Nagyvilág* munkatársa, Walkó György ugyanilyen elismeréssel, sőt elragadtatással számol be bukaresti élményeiről (*Levéltöredék Bukarestből színházi ügyekben*). „A csemegét... három helyen kínálják ott legtöképpen, ezt a kevésbé tájékozott utas is tudja: a Lucia Sturdza Bulandra Színházban, a Teatrul de Comediében és a Mic (vagyis Kis) Színházban. Ezekre ront rá az utas, ha Bukarestbe ér (és

megcsodálta már az új »Nemzeti« gigan-tikus építkezését), és azt sem kell titkol-nia, hogy *Liviu Ciulei* nevével az ajkán teszi ezt, mint Allahéval egykor az igaz-hítűek, akik egyébként román szomszé-dainkat is többet szorongatták valaha a kelletténél. Meglepetése akkor kezdődik, mikor azon veszi magát észre, hogy Ciulei, az iskolát teremtő, nagyhírű ren-dező (sokoldalú portréját a Nagyvilág megmintázta már 1966 decemberében) meg is hallgatta fohászát, és elküldte an-gyalait és szentjeit mindjárt segítségül. A színházi rendezésnek ezekről az új ta-lentumairól Henry Popkin, a jeles kriti-kus is tudott már persze (elő is számlálta őket: *David Esriget*, *Lucian Pintiliét*, *Andrei Șerbant* és a többiek).“

E bevezető után a szerző elemzően szól több új előadásról. Egy Ibsen-bemutató-ról (*Kísérletek*), a Ciulei rendezte Ten-nessee Williams-darabról, *A vágy villa-mosáról*, Esrig híres rendezéséről, a Ra-meau unokaöccséről, egy Brecht-előadás-ról (*Egy fő az egy fő*, Lucian Giurchescu rendezésében), amely Zürich és Berlin után is tudott újat mondani, végül a *Bér nélküli gyilkos* című Ionesco-műről, Radu Beligannal a főszerepben. Élmé-nyeinek, gondolatainak összegezeként Walkó György a Caragiale-hagyományt szembesíti a Molnár Ferencével — nem fér kétség hozzá, hogy kinek a javára...

Informatika az üzemekben

(*Viața economică*, 1970. 23.)

A X. pártkongresszus irányelvei alap-ján kijelölt program előírja nemzetgaz-daságunk felszerelését számítógépi be-rendezésekkel — állapítja meg cikke be-vezetőjében Constantin Dumitrașcu. En-nek megfelelően 1968-ban megkezdődött nálunk a két műveletet végző elektro-mechanikus számológépek és a négy mű-veletet végző elektronikus számítógépek gyártása. Ezt megelőzően kutató- és ter-vezőközpontokat állítottak fel, és opti-mális gyártási feltételeket teremtettek. A számítógép-állomány megfelelő karban-tartására és javítására vállalatot létesít-tettek, amely korszerű, központosított „szerviz“-hálózattal áll a megrendelők szolgálatára. Jelenleg a vállalatnak az ország 27 városában van fiókja, s a to-vábbi fejlődés nyomán lehetővé válik minden számítógépi felszerelés karban-tartása szerződéses alapon.

A szerző rámutat, hogy a korszerű szá-mítástechnika igénybevételével vállalata-

taink gyors és pontos információk birto-kába juthatnak, s így jobban felhasznál-hatják anyagi és pénzügyi eszközeiket, tervfeladataikat gazdaságosabban teljesít-hetik, késedelem nélkül, ütemesen szállíthatnak megrendelőiknek. Az adatok számítógéppel történő automatikus fel-dolgozása az információ minőségi javu-lását eredményezi, ez pedig lehetővé te-szi, hogy a termelő részlegek vezető szer-vei a lehető leghatékonyabban intézked-hessenek. Az elektronikus számítógép sokkal gyorsabban szállítja a vállalatve-zetőségnek, a felettes szerveknek az opti-mális döntésekhez elengedhetetlenül szükséges statisztikai információkat és adatokat. Felhasználása a gazdasági ügy-intésben egy sereg előkészítő munkála-tot igényel mind a vállalatok, mind a felettes szervek részéről. Ezért a szá-mítástechnika új ágának megjelenésével egyidejűleg szükségessé válik az auto-matizált információáramlás, más szóval az *informatika* megtervezése.

Az informatikának mint folyamatnak megvannak a maga sajátosságai és mód-szerei. Egy vállalatnak a gazdasági ügy-intézkedéshez szükséges információáram-lását szakosított munka-kollektíváknak kell megtervezniük az üzem más szak-embereivel szoros együttműködésben. A termelési folyamat napi adatai több célt szolgálhatnak, például a berendezések leterhelésének megállapítását, a munka-ráfordítást, az anyag- és energiafogyasz-tást, a termék önköltségének meghatá-rozását.

Az automatikus adatfeldolgozás felté-telezi az elektronikus felszerelés „nyelvé-höz“ idomított programok összeállítását. Ezeknek feltérköznük kell a vállalat gaz-dasági folyamatainak sokrétű és bonyo-lult kapcsolatait. A programozás egyben feltételezi matematikai modellek (algorit-musok) kidolgozását. E modellek mate-matikai összefüggésben megállapítják az üzem gazdasági jelenségeinek komplex vonatkozásait, mint amilyen például a gyártási folyamat beindítása, beszerzés, szerződéskötés, bérmegállapítás, az ön-költség nyilvántartása. Egy vállalat ösz-szetett tevékenysége szükségessé teszi a szoros együttműködést a programok ki-dolgozói és hasznélvezői között, mert csak így valósítható meg a hatékony programozás, csak így hasznosítható ész-szerűen a számítógép munkaideje. Mint-hogy a számítógép memóriája rengeteg adatot tárolhat, az információáramlás megtervezésének alapelvei szerint ugyan-azok az adatok több célra is felhasznál-hatók, kialakulóban van a vállalati „egy-ségesített ügyvitel“. Ez a vállalat szerve-

zeti struktúrájában jelentős módosulást idéz elő, megváltoznak a kapcsolatok a funkcionális osztályok és a termelő részek között.

A szerző hangsúlyozza: az automatikus adatfeldolgozás sikerének első feltétele, hogy a számítógépbe táplált műszaki-gazdasági adatok hűen tükrözzék a valóságot.

Beszélgetés Illyés Gyulával

(*Tribuna*, 1970. 22.)

Az utóbbi időben örömdetesesen felfrissült *Tribunában* számol be Fodor Sándor a háromszoros Kossuth-díjas költőnél, a Nemzetközi Pen alelnökénél tett látogatásáról. Előljáróban emlékeztet, hogy elsősorban A. E. Baconsky érdeméből Illyés Gyula lírai, prózai, drámai és műfordítói munkássága nem ismeretlen a román irodalombarátok előtt. Illyés műveiből majd minden európai nyelvre fordítottak már, maga is tolmácsolója többek közt az angol, francia, román líra remekeinek, s a Mioritának eddig legkitűnőbb fordítója. A *Kegeyenc* című drámáját nemrég sikerrel mutatták be Párizsban. De mert Illyés Gyula legkedveltebb kifejezőmódja mégis a líra, Fodor Sándor első kérdése is a költészetre vonatkozik, pontosabban annak újabban sokat emlegetett válságára.

Illyés Gyula elismeri: igen, van ilyen válság. Egyik oka szerinte a gondolati líra elszakadása az olvasótól, még a céhbelleiktől is, akik közül sokan érthetetlenek vagy legalábbis kevésbé érthetőnek érzik a ma írott verseket. Feléledt másfelől egy közhely-líra: a szépség—jószág—igazság—boldogság fogalmaival operál vagy a nem kevésbé elvont halálmitosszal. Ebből éppen a nagy eszmék hiányoznak, márpedig „a költészetnek csak a nagy eszmék biztosíthatnak rangot”.

A kibontakozás útja? „Már észlelhetők a költészet újjászületésének jelei” — mondja Illyés. A gondolati líra a világos kifejezés útján tökéletesedik, finomodik a versolvasók fogékonysága is. De lehet-e a költészetnek társadalmi hatása, ha egyre kevesebben olvasnak verset? — hangzik fel a következő kérdés. Íme a válasz: „Egy nagy költő mondanivalójának hatása közvetve messze túlgúnyúzik az olvasóközönségen. Egyes népek egyébként — s itt elsősorban a Duna-medence népeire gondolok, de nemcsak rájuk — kiváltképp szomjazták a poézist. Századok

hosszú során át a történelem nem engedte meg nekik, hogy valamelyest is demokratikus, stabil államéletet éljenek: igazukat csak a költészet mondhatta ki. Ezzel magyarázható ezeknek a népeknek a gazdag, mélyen etikus, erős társadalmi töltésű népköltészete. Napjainkban persze a költőnek, ahhoz, hogy hatása legyen, eleget kell tennie egy alapvető követelménynek: tisztességének tehetségével arányban kell lennie, mert az olvasók keresik, mindig is keresték a szó és a tett azonosságát. A költő hitelét tettei is meghatározzák. Ma a költő az olvasó szemében több, mint bármikor a történelemben.”

Diák-költők elismerése

(*Viața Românească*, 1970. 5.)

A kolozsvári diákok tartalmi és grafikai szempontból egyaránt színvonalas folyóirata, a három nyelven — románul, magyarul és németül — megjelenő *Echin* híre már rég túljutott a Szamospart város határain. Más egyetemi központokban is várják megjelenését, olvasók a diáktársak (s nemcsak ők). Hogy jó neve van a hazai egyetemi lapok között, azt bizonyítják azok a sajtóvisszhangok, amelyek az utóbbi időben a diáklappal foglalkoztak. A legutóbbi visszhang: a rangos *Viața românească* májusi mellékletét csaknem egész terjedelmében a fiatal kolozsvári költők verseinek szenteli.

Radu Boureanu főszerkesztő argumentum című meleghangú bevezetőjében köszönti a friss mondanivalóval, egyéni kifejezőmóddal jelentkező *Echin*-költőket, akik máris méltók a figyelemre, mert „ihletük Napja, úgy hisszük, metszi a költészet égi egyenlítőjét, s megfela lírai alkotás napéjgyenlőségének”.

A melléklet hat költő (Nicolae Diaconu, Dinu Flăminiu, Ion Pop, Adrian Popescu, Nicolae Prelipceanu és Aurel Șorobetea) tizenhat versét tartalmazza. Reméljük, hogy a következő hónapokban más diáklapok költői-írói is jelentkeznek az Írószövetség havi folyóiratának szépen illesztélt füzetében.

Végül említsük meg, hogy ugyancsak ebben a mellékletben kapott helyet Ilarie Voronca, a román származású francia költő egyik közöletlen posztumusz verse (*Pour glorifier le pied*) Sașa Pană fordításában.

Jövők: a megapoliszok kora

(Universitas, 1970. 1.)

„Az atompusztítás totális emberirtást jelentene. Ennek a szörnyű aljasságnak már a pusztá gondolata is merénylet” — ezekkel a szavakkal kezdi Arnold J. Toynbee, ismert angol történész a nyugatnémet Universitas című folyóiratban megjelent futurológiai esszéjét, amely a rohamos műszaki fejlődés koordináta-rendszerében vizsgálja az emberi élet fejlődésének távlatait.

Toynbee a jelenből indul ki, és leszögezi: a mai korban parancsoló szükségként jelentkezik egyrészt az atomháború, illetve a nukleáris szennyeződés lehetőségeinek az elhárítása, másrészt pedig — a népesség gyors ütemű szaporodása következtében — az éhínség (sőt, éhhalál!) elkerülése. Mindkét potenciális lehetőség nagymértékben a technika világméretű fejlődésének a függvénye, s ezért nemzetközi akciókra van szükség, hogy politikai, gazdasági, családtervezési és más intézkedésekkel megóvjuk az emberiséget az egész Földet sújtó katasztrófától.

A szerző derűlátó feltételezést javasol: képzeljük el, hogy a háborúk minden fajtájának a veszélyét sikerült elhárítanunk, az atomszennyeződés sem fenyeget többé, s a tudományt képessé tettük arra, hogy kielégítő módon biztosítsa a világ állandóan gyarapodó lakosságának élelmezését. Ez optimista, de korántsem utópikus feltevés, ugyanis megvannak hozzá a technikai és szervezeti előfeltételek. Ez a feltételezés azonban csakis akkor válhat valósággá, ha az összes nemzetek külön-külön kifejtett erőfeszítéseit széles körű hatalommal rendelkező világszervezetek egységesítik, koordinálják.

Vajon az örök jólét és boldogság korszakának a küszöbére érkezünk? Toynbee erre nemmel válaszol, s hozzáfűzi: továbbra is rendszeres és kitartó akciókra van szükség, különösen két nagy távlati probléma megoldása érdekében. E két probléma: az emberek élelmezése és lakáviszonyai.

A világ országainak kisebb része — a mérsékelt égövi országok — egy főre számítva elegendő, sőt fölösleges mennyiségben biztosítja lakosai élelmezését, elsősorban a kedvező éghajlati és talajviszonyoknak köszönhetően. Az országok

nagyobb részében (főleg a trópusi vidékeken) gyengék a talajviszonyok, hangsúlyozottabb a demográfiai „robbanás”, s ezért a tudomány leghatékonyabb segítségével ellenére is valószínűleg elégteleneknek bizonyulnak majd a mezőgazdasági hozamok a lakosság igényelte élelem-minimum fedezésére. Ebben az esetben világos tehát a nemzetközi együttműködés, a világméretű termékelosztás ésszerű megszervezésének a szükségé.

A másik probléma: a jövő emberének lakáviszonyai. Általános világjelenség manapság a falusi lakosság városba özönlése. Az elvárosiasodás egyik fő oka az, hogy mind kevesebb munkaerőre van szükség a lakosság élelmezésének biztosítására. Elegendő az Egyesült Államok példájára hivatkozni, itt ugyanis csupán a lakosság 5%-a dolgozik a fejlett gépésztésű mezőgazdaságban! Az utóbbi időben egyre nyilvánvalóbbá válik az óriás-városok, a megapoliszok (Toynbee meghatározása) kialakulásának a tendenciája is. Ennek a jelei mutatkoznak az Egyesült Államok északkeleti részén — Boston és Washington között —, Görögországban, Japánban és sok más országban. A gigási méretű „állandó városok” sajátos strukturális jellegzetességeivel máris számolnunk kell, különös tekintettel az ember alkalmazkodására, hasonulására az új, eddig szokatlan életformához.

Gondoljunk vissza az emberiség történetére: körülbelül 900 000 évig gyűjtő-gyűjtő életmód és vadászat; mintegy 9000 évig földművelés és pásztorkodás; most pedig új távlat nyílik — a megapoliszok korszaka (persze, ha az emberiség önpusztítását elkerüljük). Ebben a korban — a jelenlegi fejlődés erővonalait a jövő felé meghosszabbítva — állandóan fokozódik a pontosság igénye: egyre növekednek a termelési költségek, tehát az előállított javak értékének, hasznosságának szintén növekednie kell. Ezzel párhuzamosan az ember a szellemi élet területén is mind magasabb régiók felé tör, ami azt jelenti, hogy a gépek, az atomerő, a jólét és a szabad idő kora felé haladva a jövő embere a világegyetem anyagi oldalához való viszonyulása mellett nem hanyagolhatja el a szellemi önmegismerés további elmélyítését sem. Anyagi és szellemi élet arányos fejlődése — Toynbee végső konklúziója szerint — biztosíthatja azt, hogy az ember nyugodtan tekintsen holnapja felé.